

Oryginalna praca badawcza

WOJCIECH GAJEWSKI

AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU

KADRA PEDAGOGICZNA SZKOLNICTWA ŚREDNIEGO W WOJEWÓDZTWIE SŁUPSKIM (1975-1991)

Słowa kluczowe: *oświata, województwo słupskie, szkolnictwo średnie, nauczyciel, wykształcenie*

Key words: *education, Słupsk voivodeship, secondary education, teacher, schooling*

Szczególne miejsce w szkolnictwie średnim w województwie słupskim zajmowała kadra pedagogiczna. Zagadnieniu temu poświęcono sporo książek i artykułów. Najczęściej dotyczyły one osiągnięć pojedynczych szkół. Zdaniem autora zauważalny jest brak opracowania przekrojowego, bardziej szczegółowego, choć to temat istotny. W tym kontekście głównym problemem są kwalifikacje kadr nauczycielskich. Od wykształcenia i zaangażowania nauczycieli w znacznym stopniu zależało, jakie efekty w sferze dydaktyczno-wychowawczej osiągały poszczególne placówki. Celem tego artykułu nie było przedstawienie całościowej problematyki kadry pedagogicznej. Na podstawie przytoczonych danych omówiono tylko wybrane elementy z zakresu zmian ilościowych, zasadniczo koncentrując się na wykształceniu nauczycieli w szkołach średnich województwa słupskiego. Analizy i porównania przeprowadzone w ramach prezentowanych badań pozwolą nie tylko na lepsze zrozumienie zachodzących procesów, ale mogą stać się pomocne przy opracowaniu nowych treści. Warto także zaznaczyć, że ramy chronologiczne rozważań wyznaczała reforma zmieniająca podział administracyjny Polski w 1975 r., o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz zmianie ustawy o radach narodowych z 28 maja 1975 roku¹ i zmiany organizacyjne, jakie niosła w szkolnictwie na terenie powstałego województwa

¹ Ustawa o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz zmianie ustawy o radach narodowych z 28 maja 1975 r., Dz.U. 1975, Nr 16, poz. 91.

słupskiego, oraz ustawa z 7 września 1991 roku o systemie oświaty², szczegółowo regulująca kwestie prawne związane z systemem oświaty, w tym także zagadnienia z pragmatyki zawodowej nauczycieli. Zmiana regulacji prawnych wprowadzona ustawą o systemie oświaty wymusiła uaktualnienie przepisów dotyczących wykształcenia i kwalifikacji nauczycieli pracujących w poszczególnych rodzajach szkół, przedszkoli i placówek oświatowych. Podstawą decyzji kadrowych w tej kwestii było rozporządzenie ministra edukacji narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia, także obowiązek dokonywania oceny pracy nauczycieli³.

Województwo słupskie utworzono z połączenia powiatów: słupskiego, bytowskiego, człuchowskiego, większej części powiatów: lęborskiego, miastecckiego oraz kilku gmin powiatów: chojnickiego i sławieńskiego⁴. Wyróżniało się spośród 49 województw niewielką liczbą ludności (356 tys.), niską gęstością zaludnienia (47,8 osób na km²), niewysokim wskaźnikiem urbanizacji (55,4% ludności miejskiej) oraz dużym odsetkiem ludzi młodych, co potwierdzała wysoka stopa przyrostu naturalnego. Stolicą województwa i siedzibą władz administracyjnych był liczący w 1975 r. ok. 80 tys. mieszkańców Słupsk, który po II wojnie światowej, od 1946 r., pełnił funkcję miasta powiatowego, najpierw w granicach województwa szczecińskiego, a od 1950 r. koszalińskiego⁵. Inne ważne ośrodki miejskie to: Lębork, Ustka, Bytów, Człuchów, Sławno i Miastko. Liczba ludności w tych miejscowościach, szczególnie w pierwszych latach po powstaniu województwa słupskiego, znacznie wzrosła, co z kolei wymagało zapewnienia odpowiedniej infrastruktury oświatowej i uczącej w niej kadry pedagogicznej.

Organizację Kuratorium Oświaty i Wychowania (dalej: KOiW) kierowanego przez kuratora Leszka Rajmunda Mąkę⁶ oraz wicekuratorów Wacława Kuppera i Bronisława Piekarskiego przygotowano na podstawie § 46 Statutu Organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Słupsku, stanowiącego załącznik do Zarządzenia nr 23/75 Wojewody

² Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r., Dz.U. 1991, Nr 95, poz. 425.

³ Rozporządzenie MEN w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk i kwalifikacji niezbędnych do ich zajmowania oraz zasad i trybu dokonywania oceny pracy nauczyciela z 10 grudnia 1991 r., M.P. 1991, nr 43, poz. 537.

⁴ B. Czerwiński, S. Rudnik, *Województwo słupskie*, Szczecin 1980, s. 5-6.

⁵ J. Lindmajer, T. Machura, J. Spors, B. Wachowiak, *Dzieje Słupska*, Słupsk 1986, s. 356; E. Zieliński, *Pierwsze lata województwa słupskiego w świetle danych GUS*, „Rocznik Słupski” 1980, s. 27.

⁶ Leszek Rajmund Mąka (1924-2013) – dr, psycholog, pedagog, pierwszy Kurator Oświaty i Wychowania w województwie słupskim. W latach okupacji związany z oddziałami Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”. W Słupsku od 1955 r. pracował kolejno jako dyrektor Liceum Pedagogicznego w Słupsku (1955-1969), Liceum Medycznego w Słupsku i Technikum Elektrycznego w Słupsku. Założyciel i późniejszy dyrektor Miejskiej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej (1982-1986). Z jego inicjatywy powstało Studium Nauczycielskie w Słupsku. Aktywny działacz społeczny w organizacjach ZMW, TPD, TWP oraz radny kilku kadencji Miejskiej Rady Narodowej w Słupsku, przewodniczący Komisji Oświaty. *Liceum Pedagogiczne w Słupsku (1945-1969)*, red. J. Dąbrowa-Januszewski, L. Mąka, Słupsk 2005, s. 79.

Słupskiego z 30 lipca 1975 r., a wprowadzono Zarządzeniem nr 4/75 Kuratora Oświaty i Wychowania w Słupsku z 30 października 1975 roku⁷. KOiW w Słupsku zobowiązane było do realizacji uchwały Sejmu PRL dotyczącej reformy systemu edukacji narodowej z 13 października 1973 r. oraz instrukcji Ministerstwa Oświaty i Wychowania (dalej: MOiW) w sprawie kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1975/1976 z 15 lutego 1975 roku⁸. Opracowano program działań na lata 1976-1980 zatytułowany *Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie słupskim w latach 1976-1980*⁹. W dokumencie za główne zadanie uznano doskonalenie istniejącego systemu sieci szkół w województwie, działania na rzecz stałego podnoszenia poziomu pracy dydaktyczno-wychowawczej, modernizację bazy materialnej i wyposażenia szkół, podnoszenie poziomu wykształcenia i doskonalenie kwalifikacji zawodowych oraz ideowo-politycznych nauczycieli, a także sposobu zarządzania oświatą.

W roku szkolnym 1975/1976 wszystkie placówki oświatowo-wychowawcze w województwie słupskim rozpoczęły bezproblemowo pracę w warunkach nowego podziału administracyjnego kraju i nowej struktury terenowych organów administracji oświatowej. Na terenie tego województwa znalazło się 298 szkół podstawowych, w tym 23 zbiorcze szkoły gminne, do których uczęszczało ogółem 55 585 uczniów (do szkół zbiorczych 12 346). W szkołach podstawowych pracowało 2595 nauczycieli. Funkcjonowało 16 liceów ogólnokształcących (8 dla niepracujących i 8 dla pracujących), w których łącznie uczyło się 6247 uczniów, z tego dla niepracujących (7 wieczorowych i 1 zaoczne) – 3779. W liceach ogólnokształcących dla niepracujących pracowało 205 nauczycieli. Wszystkie licea wchodziły w skład zespołów szkół ogólnokształcących, a pracę dydaktyczną organizowały zgodnie z wytycznymi MOiW¹⁰. W 32 zespołach szkół zawodowych, w których funkcjonowały technika i licea zawodowe (dla niepracujących), kształciło się 5072 uczniów, a w 44 zasadniczych szkołach zawodowych (dla niepracujących) 17 189 uczniów. Pracowało tam 1092 nauczycieli. W zespołach szkół zawodowych funkcjonowały także 3 szkoły typu studium policealne, w tym 2 dla pracujących, w których naukę pobierało 404 uczniów, 3 szkoły resortowe – studium policealne, nieprowadzone przez KOiW w Słupsku, a ponadto

⁷ Archiwum Państwowe w Koszalinie, Oddział w Słupsku (dalej: APK OS), zespół: Kuratorium Oświaty (dalej: KO) w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/578/1/40, k. 7, Zarządzenie nr 4/75 Kuratora Oświaty i Wychowania w Słupsku w sprawie działania komórek organizacyjnych, rzeczowego wykazu akt oraz przydziału zadań i odpowiedzialności poszczególnym pracownikom z 30 października 1975 r.

⁸ Tamże, zespół: Wojewódzka Rada Narodowa (dalej: WRN) w Słupsku 1975-1990, Komisja Wychowania, Oświaty i Kultury (dalej: KWOiK) – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. nr 27/268/0, k. 12, Informacja o stanie przygotowań do nowego roku szkolnego 1975/1976 ze szczególnym uwzględnieniem centralnej inauguracji w Koczale [b.d.].

⁹ Tamże, zespół: KO w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, s. 3-4, Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie słupskim w latach 1976-1980 (maszynopis), Słupsk 1976.

¹⁰ Tamże, zespół: WRN w Słupsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. nr 27/270/0, k. 78, Analiza wykonania planu rozwoju społeczno-gospodarczego i budżetu za rok 1976 w zakresie oświaty, Słupsk 1977 r.; zob.: Dz.Urz. MOiW 1975, Nr 2, poz. 112.

9 szkół typu średnie studium zawodowe (dla pracujących)¹¹. Należy pamiętać, iż na terenie województwa śląskiego funkcjonowały również średnie szkoły zawodowe prowadzone przez inne resorty. Łącznie we wrześniu 1975 r. w szkolnictwie wszystkich typów pracowało 5069 nauczycieli i wychowawców, w tym na pełnym etacie 4463. Z tej liczby 2803 osób zatrudnionych było w szkołach miejskich oraz 1655 na wsi. Kobiety stanowiły 63,5%. Było ich 3219. Wykształceniem wyższym legitymowały się 1224 osoby, w tym 652 wyższym magisterskim, a 572 wyższym zawodowym. Kwalifikacje w zakresie studium nauczycielskiego i równorzędne posiadało 1998 osób, zaś średnie pedagogiczne 1141¹².

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX w. sprawy zatrudniania i wykształcenia oraz rozwoju kadry pedagogicznej pozostawały jednym z ważniejszych problemów polityki oświatowej. Władze centralne, a szczególnie PZPR, jak słusznie zauważył Romuald Grzybowski, potrzebowały nauczycieli „do realizacji wytycznych związanych z wychowaniem młodego pokolenia”¹³. Dlatego efektywność ich pracy rozpatrywano w kontekście zrozumienia i wdrażania założeń ideologii marksistowsko-leninowskiej. Często też kryterium fachowości zastępowano ideologiczną weryfikacją, u podstaw której leżała chęć wyeliminowania nieodpowiednich światopoglądowo nauczycieli. Za najbardziej użytecznych pedagogów uznawano jednoznacznie opowiadających się za polityką partii, aktywnie uczestniczących w strukturach szkolnych organizacji partyjnych (tzw. POP), a także dystansujących się od Kościoła katolickiego, nie zawsze na pierwszym miejscu stawiając wykształcenie kierunkowe i doskonalenie zawodowe¹⁴. W obowiązującym wówczas systemie edukacyjnym kluczowa rola przypadała dyrektorowi szkoły, przed którym władze partyjne i oświatowe kreśliły wiele zadań, często wykraczających poza zakres obowiązków administracyjnych i dydaktyczno-wychowawczych, a przy ocenie jego pracy stosowano również kryterium ideologiczno-polityczne. Dyrektorzy szkół pozostawali pod presją ze strony komitetów partyjnych, systemu nadzoru pedagogicznego, aparatu bezpieczeństwa, rodziców, a także nierzadko i swoich rad pedagogicznych. Część dyrektorów, jak również szeroko pojmowanego środowiska oświatowego, przyjmowała postawę

¹¹ Tamże, zespół: KO w Śląsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, s. 4-5, Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie śląskim...; Rocznik statystyczny województwa śląskiego 1976, s. 240-243. S. Żurawski (*Szkolnictwo w województwie śląskim w latach 1989-1995*, „Informator Oświatowy” 1997, nr 1-3 (59-61), s. 17-19) podaje inne dane dotyczące roku 1975: „W 1975 r., gdy tworzone województwo śląskie, działały 393 przedszkola z 12.663 dziećmi, 298 szkół podstawowych z 55.585 uczniami, 49 zasadniczych szkół zawodowych z 11.532 uczniami, 43 średnie szkoły zawodowe z 6.814 uczniami, 15 liceów ogólnokształcących (7 dla pracujących) z 5.944 uczniami”.

¹² APK OS, zespół: WRN w Śląsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. nr 27/269/0, k. 17. J. Kalinowski, *Sprawozdanie KOiW w Śląsku z realizacji planu i budżetu za rok 1975*; tamże, zespół: WRN w Śląsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. nr 27/270/0, k. 144, Pismo Biura WRN w Śląsku w sprawie wniosków z posiedzenia KWOiK WRN w Śląsku z 29 marca 1977 r.

¹³ R. Grzybowski, *Polityczne priorytety i elementy codzienności socjalistycznej szkoły*, Toruń 2013, s. 180-184.

¹⁴ Tamże.

konformistyczną, wygodną i bezpieczną, zaś tych, którzy wykazywali się odwagą w głoszeniu swoich poglądów, karano, a nawet pozbawiano pracy. Zmiany systemowe po wyborach 4 czerwca 1989 r. przyniosły radykalną poprawę pod tym względem.

Pomimo wcześniejszego stwierdzenia o bezproblemowym wejściu oświaty w nowy podział administracyjny kraju w 1975 r. należy zauważyć, że nie wszędzie zdołano zabezpieczyć pełną obsadę kadrową w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych. Braki w zatrudnieniu szacujemy na około 200 nauczycieli w szkolnictwie ogólnokształcącym i ponad 140 w szkolnictwie zawodowym. Zapewne wpływ na ten stan rzeczy miał powszechnie lansowany w latach siedemdziesiątych XX w. wzorzec nauczyciela specjalisty w określonej wąskiej dziedzinie, np. historyk, matematyk, biolog, fizyk itd. Według danych KOiW w Śląsku po utworzeniu województwa śląskiego początkowo liczba zatrudnionych nauczycieli nieco zmalała. Rozwiązania problemu poszukiwano w zmianie struktury sieci szkół i placówek, zwiększeniu limitu przyjęć, a także analizie zatrudniania absolwentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Śląsku oraz pozyskania stypendystów z innych miast. Szczegółowy stan zatrudnienia i wykształcenia kadry pedagogicznej w województwie śląskim w roku szkolnym 1976/1977 przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Stan zatrudnienia i wykształcenie ogółu zatrudnionych nauczycieli na terenie województwa śląskiego w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych na dzień 1 września 1976 r.

Wykształcenie	Rodzaj placówki					Ogółem (%)
	Przedszkola (%)	Szkoły podstawowe (%)	Licea ogólnokształcące (%)	Szkolnictwo średnie techniczne i zasadnicze zawodowe (%)	Zakłady i placówki opiekuńczo-wychowawcze (%)	
Wyższe mgr	2 (0,38)	115 (4,55)	197 (75,19)	284 (34,38)	52 (15,95)	523 (11,72)
Wyższe zawodowe	13 (2,49)	345 (13,66)	36 (13,74)	119 (14,41)	45 (13,80)	2526 (56,59)
Studium nauczycielskie	127 (24,28)	1442 (57,08)	23 (8,78)	267 (32,32)	137(42,02)	262 (5,87)
Liceum pedagogiczne	344 (65,78)	599 (23,71)	6 (2,29)	67 (8,11)	80 (24,54)	826 (18,51)
Inne	37 (7,07)	25 (0,99)	0	89 (10,77)	12 (3,60)	326 (7,31)
Ogółem	523 (100)	2526 (100)	262 (100)	826 (100)	326 (100)	4463 (100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APK OS, KO w Śląsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, s. 13, Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie śląskim...

Zauważa się, iż z ogółu zatrudnionych wykształcenie wyższe magisterskie, czyli pełne kwalifikacje do wykonywania zawodu, posiadało 523 (11,72%) nauczycieli i wychowawców, zaś ukończone liceum pedagogiczne 825 (18,51%), w tym odpowiednio w liceach ogólnokształcących 197 (75,19%) i 6 (2,29%), zaś w szkolnictwie średnim zawodowym i zasadniczym 284 (34,38%) i 67 (8,11%). Już w kolejnych dwóch latach wskaźnik ten wzrósł i wynosił 30,5% ogółu zatrudnionych z wykształceniem wyższym, a przy tym był też wyższy od średniej krajowej. Wzrost tego wskaźnika to efekt podjęcia i ukończenia studiów wyższych przez nauczycieli, szczególnie na słupskiej uczelni, co władze nowego województwa uznawały za priorytet. Najlepiej wykształconą kadrę ze szkół ponadpodstawowych miały licea ogólnokształcące, w których 75,19% zatrudnionych legitymowało się wykształceniem wyższym, w szkolnictwie średnim technicznym odpowiednio 34,38%. Najslabiej pod względem wykształcenia przygotowani do pracy pedagogicznej byli nauczyciele szkolnictwa średniego technicznego i zasadniczych szkół zawodowych, dlatego w tej grupie szczególnie preferowano podnoszenie kwalifikacji w ciągu całego okresu istnienia województwa słupskiego, nie tylko w zakresie studiów wyższych, ale także w systemie kształcenia ustawicznego i samokształcenia. W roku szkolnym 1976/1977 w całym województwie słupskim studiowało 767 nauczycieli (17,1%), a do uzupełnienia wykształcenia zobowiązano 1645 osób spośród ogółu zatrudnionych¹⁵. Część z nich podnosiła kwalifikacje w zakresie studiów wyższych, zdając egzamin kwalifikacyjny. Dopuszczeni do niego, pod określonymi warunkami, byli nauczyciele mający ukończone jedynie liceum pedagogiczne. W roku szkolnym 1975/1976 z tej formy skorzystały 123 osoby. Równocześnie realizowano proces doskonalenia w formie: kursów przedmiotowo-metodycznych, studiów podyplomowych, samokształcenia w ramach Nauczycielskiego Uniwersytetu Radiowo-Telewizyjnego (NURT-u), konsultacji zespołowych i indywidualnych z metodykami Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Słupsku oraz konferencji teoretyczno-pedagogicznych i politycznych na Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu Leninizmu (WUML-u)¹⁶. Należy podkreślić, iż nauczyciele z wykształceniem wyższym, którzy nie kończyli szkół pedagogicznych, znacznie częściej dostrzegali swoje braki w przygotowaniu metodycznym, co przekładało się na ich liczniejszy udział w doskonaleniu.

Działania KOiW w Słupsku oraz dyrektorów poszczególnych szkół województwa słupskiego przyczyniły się do szybkiej przemiany struktury wykształcenia kadry pedagogicznej. Niwelowano także zauważalne zachwianie równowagi w kadrach nauczycielskich na rzecz grona młodego, niedoświadczonego i nieposiadającego kwalifikacji. Już w roku szkolnym 1978/1979 zaobserwowano wzrost poziomu

¹⁵ Tamże, zespół: WRN w Słupsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. 27/269/0, k. 17, J. Kalinowski, *Sprawozdanie KOiW w Słupsku z realizacji planu i budżetu za rok 1975*; tamże, zespół: KO w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, s. 13, Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie słupskim...

¹⁶ Tamże, zespół: WRN w Słupsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. nr 27/270/0, k. 145, Pismo Biura WRN w Słupsku w sprawie wniosków z posiedzenia KWOiK WRN w Słupsku w dniu 29 marca 1977 r.

wykształcenia w stosunku do roku szkolnego 1975/1976 i oznaki przemiany pokoleniowej w szkołach, co szczegółowo zobrazowano w tabeli 2.

Tabela 2

Stan zatrudnienia i wykształcenie ogółu zatrudnionych nauczycieli w województwie śląskim w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych w roku szkolnym 1978/1979

Wykształcenie	Rodzaj placówki					Ogółem (%)
	Przed-szkola (%)	Szkoły podstawowe (%)	Licea ogólnokształcące (%)	Szkolnictwo średnie techniczne i zasadnicze zawodowe (%)	Zakłady i placówki opiekuńczo-wychowawcze (%)	
Wyższe mgr	29 (4,6)	835 (34,3)	235 (96,7)	629 (71,8)	70 (53,9)	1798 (41,0)
Studium nauczycielskie	378 (60,5)	1177 (48,3)	5 (2,1)	172 (19,6)	111 (39,1)	1843 (42,0)
Liceum Pedagogiczne i inne	218 (34,9)	425 (17,4)	3 (1,2)	75 (8,6)	20 (7,0)	741 (17,0)
Ogółem	625 (100)	2437 (100)	243 (100)	876 (100)	201 (100)	4382 (100)

Źródło: J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia nauczycieli w województwie śląskim (raport diagnostyczny)*, Centrum Doskonalenia Nauczycieli im. W. Spasowskiego w Warszawie (materiał powielany), Wrocław 1990, s. 1-14; D. Dymek, *Szkolnictwo śląskie u progu reformy*, „Rocznik Śląski” 1979, s. 172

Wskaźnik osób legitymujących się wyższym wykształceniem wzrósł w stosunku do roku szkolnego 1975/1976 o 15,4% (o prawie 3% więcej od średniej krajowej). Zmiany wyraźnie widoczne były wśród nauczycieli przedszkoli (wzrost do 4,6%), w szkołach podstawowych (34,3%), ale także w szkolnictwie zawodowym (71,8%) i ogólnokształcącym (96,7%). Przez całą dekadę lat siedemdziesiątych XX w. istniała stała tendencja do podnoszenia kwalifikacji zatrudnionych nauczycieli, szczególnie w szkolnictwie średnim.

W województwie śląskim główny ciężar zdobywania i podnoszenia nauczycielskich kwalifikacji realizowano w Studium Nauczycielskim – pomyślanym jako placówka kształcąca nauczycieli specjalistów do nauczania wybranych grup przedmiotów w klasach szkoły podstawowej, często i szkoły średniej – w Łęborku¹⁷ oraz

¹⁷ E. Gorloff, *Polityczne i społeczne konteksty działalności szkolnictwa w Łęborku w latach 1945-1989*, Gdańsk 2010, s. 74-81. Studium Nauczycielskie w Łęborku powstało w 1984 r. na podstawie Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z 21 maja 1982 r. (Dz.Urz. Min. Ośw. 1984, Nr 5, poz. 30) na bazie 4-letniego Państwowego Liceum Pedagogicznego funkcjonującego od

Słupsku, na bazie którego po przekształceniu w Wyższą Szkołę Nauczycielską, później w Wyższą Szkołę Pedagogiczną, otwierano kandydatom do zawodu, a także czynnym już nauczycielom drogę do zdobywania wykształcenia wyższego i znajdowania zatrudnienia w oświacie¹⁸. Zagadnienie korelacji szkolnictwa wyższego w Słupsku a podnoszenia kwalifikacji kadry pedagogicznej na terenie województwa wymaga zapewne odrębnego opracowania. Wymiernym efektem był rozwój jakościowy kadry pedagogicznej i spadek liczby nauczycieli posiadających tylko wykształcenie średnie w regionie. Szczegółowe dane dotyczące dokształcania nauczycieli w województwie słupskim w latach 1976-1985 zilustrowano w tabeli 3.

Tabela 3

Dokształcanie nauczycieli w województwie słupskim w latach 1976-1985

Liczba nauczycieli	Rok szkolny								
	1976/1977	1977/1978	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85
bez wyższego wykształcenia	3167	3071	2760	2473	2136	1896	1706	1516	1332
zobowiązanych do uzupełnienia, z tego:									
czekających na skierowanie na studia	622	472	402	47	-	-	-	-	-
aktualnie studiuje	767	696	469	619	527	624	274	124	124

Źródło: APK OS, KO w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, Główne kierunki i program rozwoju oświaty w województwie słupskim...; Roczniki statystyczne województwa słupskiego, WUS, Słupsk 1975-1985

Z analizy danych wynika, iż w latach 1976-1985 znacznie zmalała liczba nauczycieli zobowiązanych do uzupełnienia wykształcenia wyższego, jak również nauczycieli studiujących. W połowie lat osiemdziesiątych XX w. zatrudniona kadra nauczycielska na terenie województwa słupskiego nadal legitymowała się tylko w 59,2% wykształceniem wyższym. W środowisku wiejskim było to 31,4%¹⁹.

3 września 1947 r., powołanego zarządzeniem Ministra Oświaty z 20 listopada 1947 r., przekształconego Zarządzeniem nr DK-1-2068/50 Ministra Oświaty 26 czerwca 1950 r. w Liceum Pedagogiczne typu WF, oraz Liceum Pedagogicznego dla Wychowawczyń Przedszkoli (od 1973 r. Studium Wychowania Przedszkolnego) i funkcjonującego do 1991 r.

¹⁸ W. Skóra, *50 lat Akademii Pomorskiej w Słupsku*, Słupsk 2019. W Słupsku od roku 1957 funkcjonowało Studium Nauczycielskie, przekształcone w 1969 r. w Wyższą Szkołę Nauczycielską, następnie w 1974 r. w Wyższą Szkołę Pedagogiczną.

¹⁹ Roczniki statystyczne województwa słupskiego 1977-1985, WUS, Słupsk 1975-1985.

Podstawowy wyznacznik polityki zatrudniania nauczycieli stanowiły potrzeby kadrowe określone ramowymi planami nauczania oraz analiza stanu zatrudnienia w szkołach w kontekście tych potrzeb, zarówno w zakresie liczby zatrudnionych, jak i posiadanych kwalifikacji pedagogicznych i zawodowych do nauczania określonych przedmiotów. Zatrudnianie nauczycieli niemających pełnych kwalifikacji odbywało się jedynie w przypadku braku specjalisty z danego przedmiotu.

Na początku lat osiemdziesiątych XX w., kiedy pojawiły się w Polsce, także w województwie śląskim, pierwsze oznaki kryzysu oświatowego wywołanego falą wyżu demograficznego i odpływem z zawodu do innej, często lepiej płatnej pracy wielu wysoko wykształconych pedagogów, w zaleceniach Kuratorium Oświaty w Śląsku podkreślano, że podstawowym zadaniem dyrektorów szkół było wyeliminowanie z zatrudnienia na stanowiskach nauczycielskich osób nieposiadających kwalifikacji wymaganych do zajmowania tych stanowisk, mających umowę na czas określony. Z zatrudnionych na czas nieokreślony stosunek pracy mógł być rozwiązany na podstawie art. 27 ustawy z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. 1982, Nr 3, poz. 19 z póź. zm.). Nauczyciele, którzy nie posiadali kwalifikacji co najmniej na poziomie kolegium nauczycielskiego, zobowiązani byli do uzupełnienia wykształcenia pedagogicznego. Zalecenie to okazało się jednak trudne do zrealizowania, ponieważ w Kartie Nauczyciela ustanowiono 18-godzinne tygodniowe pensum nauczyciela, co spowodowało gwałtowny wzrost liczby etatów, oraz uporządkowano i zmieniono podejście do kwestii zatrudniania, kwalifikacji oraz rozwoju kadry pedagogicznej²⁰.

Zdecydowaną większość nauczycieli z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i ukończonym SN stanowili nauczyciele przedmiotów zawodowych oraz praktycznej nauki zawodu. W średnich szkołach zawodowych nauczyciele przedmiotów zawodowych zobligowani byli posiadać co najmniej wykształcenie wyższe zawodowe, natomiast nauczyciele praktycznej nauki zawodu wykształcenie co najmniej średnie²¹. To przyjęte rozwiązanie, często trudne do zrealizowania przez średnie szkoły zawodowe, implikowało wiele różnorodnych przyczyn, od błędów w polityce kadrowej związanej z diagnozą sytuacji osobowej w szkołach województwa śląskiego i pozornym nadmiarem absolwentów szkół wyższych w stosunku do oferowanych im miejsc pracy, po ubytek nauczycieli odchodzących na wcześniejsze emerytury czy z powodu trudnych warunków pracy, niskich płac i braku mieszkań²².

Nieco odmiennie wyglądała struktura wykształcenia kadry nauczycielskiej w liceach ogólnokształcących, gdzie w większości przypadków dominowały osoby z wykształceniem wyższym magisterskim. Zgodnie z ustawą z 1982 r., od nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących wymagano bezwzględnie ukończenia studiów wyższych. Przykładowo w LO im. S. Żeromskiego w Lęborku w roku szkolnym 1975/1976 wykształcenie niepełne wyższe miały tylko 2 osoby, wyższe bez tytułu

²⁰ Ustawa – Karta Nauczyciela z 26 stycznia 1982 r., Dz.U. 1982, Nr 3, poz. 19; E. Gorloff, *Polityczne i społeczne konteksty...*, s. 113; W. Okoń, *Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa 1991, s. 73.

²¹ Dz.U. 1982, Nr 3, poz. 19.

²² D. Bogucka, *Polityka oświatowa państwa a problemy kadrowe szkolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem województwa śląskiego*, „Rocznik Śląski” 1989, nr 1985, s. 87-95.

magistra – 3, a wyższe magisterskie – 23. W roku szkolnym 1980/1981 już 100% kadry posiadało wykształcenie wyższe magisterskie, co oznacza, iż został spełniony wymóg określony ustawą Karta Nauczyciela z 1982 roku²³.

Sprawy kadrowe w szkołach i placówkach oświatowych w KOiW w Słupsku nadzorował Zespół Kontroli i Koordynacji Nadzoru Pedagogicznego. Miał on kontrolować funkcjonowanie szkół na terenie województwa, a szczególnie zatrudnianie przez dyrektorów nauczycieli zgodnie z kwalifikacjami.

Według danych Ministerstwa Oświaty i Wychowania szacunkowo zapotrzebowanie na nauczycieli w latach 1981-1990 wynosiło 191 tysięcy²⁴. Barbara Wagner zwraca uwagę, że w roku szkolnym 1982/1983 zatrudnionych pedagogów w całym kraju było 457 078, czyli o 4,1% więcej niż w roku poprzedzającym wprowadzenie ustawy Karta Nauczyciela. Struktura wykształcenia ówczesnej kadry pedagogicznej w Polsce przedstawiała się następująco: „[...] wykształcenie wyższe magisterskie miało ogółem 39,6% nauczycieli, a na wsi 24,9%; wyższe zawodowe – 7,2%, a na wsi 6,5%. Egzaminem kwalifikacyjnym na nauczyciela legitymowało się 10,7% ogółu w mieście, a 12,5% na wsi. Studium nauczycielskie ukończyło 26,7% ogółu, a na wsi – 31,6%. Liceum pedagogiczne ukończyło 8,8% nauczycieli w mieście i 12,3% na wsi. W wypadku wykształcenia średniego pedagogicznego odsetek ten wynosił 6,6 dla miasta i 12,2 dla wsi. Pozostałe wykształcenie można zakwalifikować jako inne”²⁵.

Rozpatrując szczegółowo sytuację kadrową w oświacie województwa słupskiego w latach osiemdziesiątych XX w., jakże trudnych i pełnych politycznych napięć, należy zwrócić uwagę nie tylko na liczby zatrudnionych nauczycieli, ale także na zmianę struktury ich wykształcenia. Przykładowo w roku szkolnym 1982/1983 wskaźnik liczby pedagogów bez kwalifikacji wynosił 2,7%, zaś w roku 1984 wzrósł do 7,3%. Źródłem zmiany (wzrostu) przywołanego wskaźnika była liczba zatrudnionych nauczycieli z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i ukończonym Studium Nauczycielskim (SN), szczególnie w odniesieniu do osób uczących przedmiotów zawodowych oraz praktycznej nauki zawodu. Można zobrazować to na przykładzie średniej szkoły zawodowej z Człuchowa. W Zespole Szkół Mechanicznych w tym mieście, który swój intensywny rozwój ze względu na liczbę pracujących nauczycieli, a także na znaczne rozszerzenie kierunków kształcenia przeżywał na początku lat osiemdziesiątych XX w., kadra pedagogiczna w 1974 r. liczyła 51 osób, a w roku 1981 – 62. W roku szkolnym 1986/1987 było już 67 nauczycieli, w tym 22 uczących przedmiotów ogólnokształcących i 25 przedmiotów zawodowych oraz praktycznej nauki zawodu. Temu wzrostowi towarzyszyły również przemiany struktury

²³ Archiwum Szkolne Liceum Ogólnokształcącego im. S. Żeromskiego w Lęborku, *Sprawozdania statystyczne z lat 1975-1998*.

²⁴ E. Kahl, *Związkowe doskonalenie nauczycieli w Polsce (1944-1989): uwarunkowania, przejawy, konsekwencje*, Kraków 2008, s. 66.

²⁵ V. Petrov, *Kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli w systemie wyższych studiów zaocznych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w latach 70. i 80. XX wieku*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2018, t. 7, s. 235-251; także B. Wagner, *Strategia wychowawcza w PRL*, Warszawa 2009.

wykształcenia. Spośród ogólnej liczby 67 nauczycieli 33 miało wykształcenie wyższe (49,2%), 9 wykształcenie wyższe zawodowe (13,4%), 13 wykształcenie średnie ogólnokształcące (19,4%) oraz 11 ukończone SN (16,4%)²⁶.

W oświacie województwa śląskiego w okresie od 1980 do 1988 r. we wszystkich typach szkół zatrudniano średnio ok. 6000 pedagogów, w tym nauczyciele szkół podstawowych stanowili 54,49%, liceów ogólnokształcących 3,03%, średnich szkół zawodowych 7,63%, zasadniczych szkół zawodowych 7,83%, kadra przedszkoli 17,32%, zaś placówek opiekuńczo-wychowawczych 9,68%. W stosunku do ogółu nauczycieli zatrudnionych w kraju (491,3 tys.) było to 1,17%. Nauczyciele pracujący w szkołach wiejskich województwa śląskiego w skali ogólnokrajowej wynoszącej 170,5 tys. stanowili 1,27%²⁷. Dane te świadczą o ustabilizowaniu się liczby pełnozatrudnionych, przy czym nadal nie zaspokajało to wszystkich potrzeb kadrowych oświaty na omawianym terenie. Należy także zauważyć, iż stan wykształcenia pedagogów zatrudnionych w poszczególnych typach szkół nie odbiegał od ogólnokrajowego. Szczegółową strukturę wykształcenia nauczycieli w latach 1980-1988 przedstawiono w tabeli 4.

Analizując dane z tej tabeli, zauważa się, iż najwyższy wskaźnik wykształcenia wyższego w ciągu analizowanych lat, w województwie śląskim miały licea ogólnokształcące (średnio 98,1% zatrudnionych), najniższy zaś szkoły podstawowe (średnio 60,8%). Zauważono tylko nieliczne przypadki zatrudnienia nauczycieli ze średnim wykształceniem w liceach ogólnokształcących. W analizowanym okresie było to 6 osób, prawdopodobnie uczący języków obcych lub wychowania fizycznego, gdyż nauczycieli tych specjalności brakowało najbardziej w szkołach na terenie województwa śląskiego. Wśród pełnozatrudnionych wzrósł jednak udział pedagogów ze średnim wykształceniem, ponieważ stanowili oni w 1980 r. 15,8%, zaś w 1988 – 16,4%. Problemem było zatrudnianie nauczycieli bez pełnych kwalifikacji w szkolnictwie zawodowym (najczęściej brak tzw. przygotowania pedagogicznego u nauczycieli praktycznej nauki zawodu), niedobór specjalistów (nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych) i niewątpliwie powszechny proces feminizacji zawodu nauczyciela²⁸. Należy też przy tym także podkreślić bardzo wysoki wzrost liczby nauczycieli niepełnozatrudnionych, szczególnie tych legitymujących się wykształceniem wyższym. Tylko w latach 1980-1984 ich przyrost względny wyniósł 159% (dla pełnozatrudnionych – 23%), natomiast w perspektywie lat 1980-1988 370% (dla pełnozatrudnionych – 27%)²⁹. Różnice dowodzą, że nauczyciele niepełnozatrudnieni stanowili ważny element zaspokajania potrzeb kadrowych w województwie śląskim. Szczegółową strukturę wykształcenia nauczycieli niepełnozatrudnionych w tym województwie w latach 1980-1988 ilustruje tabela 5.

²⁶ Archiwum szkolne Zespół Szkół Mechanicznych w Człuchowie, Kronika szkolna, bp. Obliczenia procentowe własne.

²⁷ D. Bogucka, *Polityka oświatowa państwa...*, s. 89-95.

²⁸ Według szacunkowych danych autora w oświacie na terenie województwa śląskiego w latach osiemdziesiątych XX w., zatrudnionych ogółem było ok. 70-75% kobiet. W różnych typach szkół i placówek ich udział przedstawiał się następująco: ok. 100% przedszkola, 81% szkoły podstawowe, 65% licea ogólnokształcące i 46% szkolnictwo zawodowe.

²⁹ Ewikan (dane z lat: 1980-1988); J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia...*, s. 1-14.

Tabela 4

Struktura wykształcenia nauczycieli według głównych typów szkół
w województwie śląskim w latach 1980-1988

Wyszczególnienie		1980		1984		1986		1988	
		osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Przedszkola	wyższe	148	18,4	303	26,9	238	22,3	232	20,9
	SN	370	46,0	450	40,0	505	47,3	591	53,2
	średnie	287	35,6	373	33,1	325	30,4	287	25,9
	Razem	805	100,0	1126	100,0	1068	100,0	1110	100,0
Szkoly podstawowe	wyższe	1398	55,2	2110	62,5	2152	62,2	2255	63,4
	SN	775	30,6	667	19,7	703	20,3	781	22,0
	średnie	359	14,2	602	17,8	605	17,5	521	14,6
	Razem	2532	100,0	3379	100,0	3460	100,0	3557	100,0
Licea ogólnokształcące	wyższe	169	98,2	165	99,4	186	95,5	185	99,5
	SN	2	1,2	0	0,0	6	3,0	0	0,0
	średnie	1	0,6	1	0,6	3	1,5	1	0,5
	Razem	172	100,0	166	100,0	195	100,0	186	100,0
Zasadnicze szkoły zawodowe	wyższe	243	55,7	249	86,5	261	77,7	313	65,2
	SN	149	34,2	24	8,3	30	8,9	101	21,0
	średnie	44	10,1	15	5,2	45	13,4	66	13,8
Razem	436	100,0	607	100,0	336	100,0	480	100,0	
Średnie zawodowe, policealne i inne	wyższe	260	88,1	451	74,3	410	75,5	344	94,2
	SN	33	11,2	105	17,3	74	13,6	12	3,3
	średnie	2	0,7	51	8,4	59	10,9	9	2,5
	Razem	295	100,0	607	100,0	543	100,0	365	100,0
Pozostałe placówki oświatowo-wychowawcze	wyższe	486	69,9	318	62,9	317	60,7	342	59,6
	SN	120	17,3	72	14,2	70	13,4	87	15,2
	średnie	89	12,8	116	22,9	135	25,9	145	25,2
	Razem	695	100,0	506	100,00	522	100,0	574	100,0
RAZEM	wyższe	2704	54,8	3596	59,2	3564	58,2	3671	58,5
	SN	1449	29,4	1318	21,7	1388	22,7	1572	25,0
	średnie	780	15,8	1158	19,1	1172	19,1	1029	16,5
	Razem	4933	100,0	6072	100,0	6124	100,0	6272	100,0

SN – Studium Nauczycielskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ewikan (dane z lat: 1980-1988) i J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia...*, s. 1-14

Tabela 5

Struktura wykształcenia nauczycieli niepełnozatrudnionych w województwie śląskim w latach 1980-1988

Wyszczególnienie		1980		1984		1986		1988	
		osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Nauczyciele niepełnozatrudnieni w szkołach i placówkach	wyższe	170	64,4	481	70,3	799	73,9	918	74,0
	SN	32	12,1	68	10,0	113	10,5	136	11,0
	średnie	62	23,5	135	19,7	169	15,6	187	15,0
	Razem	164	100,0	684	100,0	1081	100,0	1241	100,0

SN – Studium Nauczycielskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ewikan (dane z lat: 1980-1988) i J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia...*, s. 14

Wśród nauczycieli niepełnozatrudnionych w szkołach na terenie województwa śląskiego w latach osiemdziesiątych XX w., podobnie jak w całym kraju, byli przede wszystkim emeryci, którzy chętnie rezygnowali z pracy po wprowadzeniu stosownych rozwiązań emerytalnych (możliwość przejścia na emeryturę po 30 latach pracy) w ustawie Karta Nauczyciela i zatrudniali się na kilka lub kilkanaście godzin. Apogeum tego zjawiska przypada na rok 1985, kiedy nastąpił wyraźny wzrost przechodzenia na wcześniejsze emerytury. W roku 1988 w oświacie województwa śląskiego zatrudniano ogółem 1241 nauczycieli niepełnozatrudnionych, z których 74% legitymowało się wykształceniem wyższym. W średnim szkolnictwie zawodowym do negatywnych zjawisk należało także zaliczyć to, że niepełnozatrudniony nauczyciel (najczęściej przedmiotów zawodowych) na pierwszym etapie pracował poza szkołą, a pracę w szkole traktował jako dodatkową. Zapotrzebowanie na nauczycieli związane było też ze zwiększoną liczbą uczniów, a co za tym idzie wzrostem liczby oddziałów i zadań dydaktycznych, szczególnie po 1983 r., kiedy nastąpiło skrócenie pensum nauczycielskiego do 18 godzin w tygodniu. Na obszarze województwa śląskiego w latach 1983-1986 liczba dzieci w wieku przedszkolnym wzrosła o ok. 2,4 tys., w wieku szkoły podstawowej – o ok. 3,8 tys., zaś młodzieży w wieku 15-19 lat – o ok. 0,2 tys., co będzie skutkowało w przyszłości problemami kadrowymi szkolnictwa średniego³⁰.

W analizie zatrudnienia ważne jest także porównanie liczby specjalistów posiadających wykształcenie kierunkowe i nauczycieli według głównego przedmiotu nauczania. Należy przy tym pamiętać, że niedobór specjalistów pogłębiał zatrudnianie osób niezgodnie z wyuczoną specjalnością. Strukturę wykształcenia czynnych nauczycieli pełnozatrudnionych według głównego przedmiotu nauczania w latach 1986-1988 w województwie śląskim przedstawia tabela 6.

³⁰ J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia...*, s. 1-14; Ewikan (dane z lat: 1980-1988).

Tabela 6

Struktura wykształcenia nauczycieli pełnozatrudnionych według głównego przedmiotu nauczania w województwie śląskim w latach 1986-1988

Główny przedmiot nauczania	Wyższe				SN				Średnie				Razem			
	1986		1988		1986		1988		1986		1988		1986		1988	
	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Biologia z higieną	125	79,1	137	80,1	24	15,2	23	13,5	9	5,7	11	6,4	158	100	171	100
Chemia	43	86,0	48	87,3	6	12,0	5	9,1	1	2,0	2	3,6	50	100	55	100
Język polski	485	77,7	485	75,0	83	13,3	96	14,8	56	9,0	66	10,2	624	100	647	100
Język rosyjski	172	81,1	186	86,9	22	10,4	17	7,9	18	8,5	11	5,2	212	100	214	100
Język zachodnio-europejski	29	93,5	33	97,1	2	6,5	1	2,9	0	0,0	0	0,0	31	100	34	100
Fizyka z astronomią	106	78,5	108	84,4	21	15,6	15	11,7	8	5,9	5	3,9	135	100	128	100
Matematyka	366	81,3	378	82,9	53	11,8	51	11,2	31	6,9	27	5,9	450	100	456	100
Geografia	96	83,5	102	85,9	7	6,1	6	5,0	12	10,4	12	10,0	115	100	120	100
Historia i wiedza o społeczeństwie	205	85,7	178	86,0	10	4,2	12	5,8	24	10,1	17	8,2	239	100	207	100
Kultura fizyczna (WF)	206	69,8	215	72,9	30	10,2	34	11,5	59	20,0	46	15,6	295	100	295	100
Muzyka	41	57,8	48	64,9	16	22,5	16	21,6	14	19,7	10	13,5	71	100	74	100
Plastyka	25	47,2	36	60,0	20	37,7	13	21,7	8	15,1	11	18,3	53	100	60	100
Nauczanie początkowe	452	48,3	446	47,9	261	27,9	308	33,1	223	23,8	177	19,0	936	100	931	100
Wychowanie techniczne	90	49,2	91	45,3	65	35,5	83	41,3	28	15,3	27	13,4	183	100	201	100
Pozostałe ogólnokształcące	74	85,1	79	79,8	3	3,4	11	11,1	10	11,5	9	9,1	87	100	99	100
RAZEM (ogólnokształcące)	2515	69,1	2570	69,6	623	17,1	691	18,7	501	13,8	431	11,7	3639	100	3692	100
Wychowanie przedszkolne	224	23,5	201	21,0	430	45,1	499	52,1	300	31,4	258	26,9	954	100	958	100
Wychowanie w świetlicach i internatach	220	51,6	232	54,7	65	15,3	70	16,5	141	33,1	122	28,8	426	100	427	100
Przedmioty zawodowe	254	60,0	241	57,1	90	21,3	105	24,9	79	18,7	76	18,0	423	100	422	100
RAZEM (wychowanie i przedmioty zawodowe)	3213	59,0	3244	59,0	1208	22,2	1365	24,8	1021	18,8	887	16,2	5442	100	5496	100
Bez przedmiotu	111	62,0	138	74,6	21	11,7	18	9,7	47	26,3	29	15,7	179	100	185	100
RAZEM (nauczyciele czynni)	3324	59,1	3382	59,5	1229	21,9	1383	24,4	1068	19,0	916	16,1	5621	100	5681	100

Źródło: Ewikan (dane z lat: 1980-1988); J. Korpanty, *Stan i struktura zatrudnienia...*, s. 1-14

Analizując dane z tabeli 6 w strukturze zatrudniania w 1988 r. szczególną uwagę należy zwrócić na nauczycieli – języka polskiego ze wskaźnikiem procentowym 10,2 (wzrost w stosunku do roku 1986) i kultury fizycznej 15,6 (spadek) – ze średnim wykształceniem według głównego przedmiotu nauczania. Łącznie nauczyciele czynni zawodowo w roku 1998 legitymowali się procentowym wskaźnikiem wykształcenia średniego na poziomie 16,1 i był to spadek w porównaniu z 1986 r., kiedy zanotowano wskaźnik 19,0%. Problemy kadrowe z nauczycielami wychowania fizycznego w wielu przypadkach wynikały z tego, iż łączyli oni pracę w szkole z pracą w klubach sportowych, które niejednokrotnie oferowały lepsze zarobki. Zmieniając zatrudnienie, nauczyciele wychowania fizycznego dążyli do powiększania swojego uposażenia kosztem pracy w szkole. Na tym tle ciekawie wygląda też zatrudnienie nauczycieli po filologii rosyjskiej. Należy odnotować zmiany w preferencjach nauczania języków przez uczniów, bowiem od końca lat osiemdziesiątych XX w. zauważalny był spadek liczby klas, w których prowadzono nauczanie języka rosyjskiego. Potwierdzenie znajdziemy w danych statystycznych dotyczących nauki języków obcych w roku szkolnym 1991/1992, kiedy rosyjski zastąpiono innym językiem, najczęściej angielskim lub niemieckim, w większości szkół podstawowych i ponadpodstawowych województwa słupskiego, rzadziej francuskim lub włoskim (właściwie tylko szkoły ponadpodstawowe). Wówczas w klasach pierwszych w liceach ogólnokształcących 3% szkół, a w pozostałych typach szkół 15% zmieniło preferencje nauczania języków obcych. Oznaczało to, w liczbach bezwzględnych, konieczność zwolnienia z końcem roku szkolnego 1990/1991 25 rusycystów, a kolejnym 1991/1992 już 73³¹. W tym okresie, jak wynika z materiałów źródłowych, niepokój KOiW w Słupsku budziła duża liczba nauczycieli języka rosyjskiego uczących bez kwalifikacji innych przedmiotów (4372, co stanowiło 24%). Można przyjąć, iż byli to niemający w ramach etatu wystarczającego pensum z języka rosyjskiego. Nauczycielom rusycystom oferowano możliwość przekwalifikowania się najczęściej na studiach wyższych, w Nauczycielskich Kolegiach Języków Obcych lub na kursach wakacyjnych (np. na terenie województwa słupskiego z inicjatywą przekwalifikowania się tej grupy nauczycieli wystąpił NSZZ „Solidarność”, British Council i Uniwersytet Gdański)³².

Za nieprawidłowe uznawano przypadki, gdy dyrektorzy szkół zatrudniali emerytów, jednocześnie odmawiając zatrudnienia absolwentów poszukujących pracy w szkołach lub nadmiernego przydzielania godzin nadliczbowych nauczycielom pełnozatrudnionym. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Kuratorium Oświaty w Słupsku wydało dyrektorom szkół i placówek oświatowych zalecenie, aby zatrudnienie emeryta mogło nastąpić nie wcześniej niż w trzeciej dekadzie sierpnia. Zasada powyższa nie dotyczyła przypadków, gdy ze względu na małą liczbę godzin wynikających z planu nauczania konkretnego przedmiotu nie było potrzeby zatrudnienia nauczyciela w pełnym wymiarze godzin (np. dotyczyło to nauczycieli przedmiotów

³¹ APK OS, zespół: KO w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/480/0, k. 1-3, Wnioski dotyczące aktualnej sytuacji w nauczaniu języka rosyjskiego w szkołach na terenie województwa słupskiego w roku szkolnym 1991/1992.

³² Tamże.

zawodowych). Tworząc arkusze organizacyjne szkół, należało przygotować również szczegółową analizę podziału godzin ponadwymiarowych. Za naganne uznawano przypadki odmawiania przez dyrektorów szkół zatrudniania absolwentów przy jednoczesnej dużej liczbie nadgodzin przydzielanych innym nauczycielom³³.

Podsumowując, prezentowane dane dotyczące poziomu wykształcenia nauczycieli pozwalają przyjąć stwierdzenie, iż w województwie słupskim w latach 1975-1991 szkolnictwo średnie miało dobrze wykształconą kadre pedagogiczną. Rozmieszczenie jej na terenie województwa nie było jednak równomierne. Wśród miast najwięcej nauczycieli z wykształceniem wyższym miał: Słupsk, Bytów i Sławno. Kadra pedagogiczna chętnie podejmowała trud dokształcania i doskonalenia zawodowego, szczególnie opierając się na miejscowej uczelni wyższej, oraz cieszyła się szacunkiem swoich podopiecznych.

Bibliografia

Materialy archiwalne

Archiwum Państwowe w Koszalinie, Oddział w Słupsku
 zespół: Kuratorium Oświaty w Słupsku 1975-1991
 zespół: Wojewódzka Rada Narodowa w Słupsku 1975-1990, Komisja Wychowania, Oświaty i Kultury – plany, sprawozdania i protokoły

Archiwa szkolne
 Liceum Ogólnokształcące im. S. Żeromskiego w Lęborku
 Zespół Szkół Mechanicznych w Człuchowie

Dzienniki i wydawnictwa urzędowe
 Dz.U. 1975, Nr 16, poz. 91
 Dz.U. 1982, Nr 3, poz. 19
 Dz.Urz. MOiW 1975, Nr 2, poz. 112
 Dz.Urz. Min. Ośw. 1984, Nr 5, poz. 30
 M.P. 1991, Nr 43, poz. 537
 Ewikan (dane z lat: 1980-1988)
 Roczniki statystyczne województwa słupskiego 1976-1985, WUS, Słupsk 1975-1986

Opracowania

Bogucka D., *Polityka oświatowa państwa a problemy kadrowe szkolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem województwa słupskiego*, „Rocznik Słupski” 1989
 Czerwiński B., Rudnik S., *Województwo słupskie*, Szczecin 1980

³³ Tamże, zespół: WRN w Słupsku 1975-1990, KWOiK – plany, sprawozdania i protokoły, sygn. 27/269/0, k. 349-368, Protokoły Zespołu Kontroli i Koordynacji Nadzoru WRN w Słupsku.

- Dymek D., *Szkolnictwo słupskie u progu reformy*, „Rocznik Słupski” 1979
- Gorloff E., *Polityczne i społeczne konteksty działalności szkolnictwa w Lęborku w latach 1945-1989*, Gdańsk 2010
- Grzybowski R., *Polityczne priorytety i elementy codzienności socjalistycznej szkoły*, Toruń 2013
- Kahl E., *Związkowe doskonalenie nauczycieli w Polsce (1944-1989): uwarunkowania, przejawy, konsekwencje*, Kraków 2008
- Korpanty J., *Stan i struktura zatrudnienia nauczycieli w województwie słupskim (raport diagnostyczny)*, Centrum Doskonalenia Nauczycieli im. W. Spasowskiego w Warszawie (materiał powielany), Wrocław 1990
- Liceum Pedagogiczne w Słupsku (1945-1969)*, red. . Dąbrowa-Januszewski, L. Mąka, Słupsk 2005
- Lindmajer J., Machura T., Spors J., Wachowiak B., *Dzieje Słupska*, Słupsk 1986
- Okoń W., *Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa 1991
- Petrov V., *Kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli w systemie wyższych studiów zaocznych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w latach 70. i 80. XX wieku*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2018, t. 7
- Skóra W., *50 lat Akademii Pomorskiej w Słupsku*, Słupsk 2019
- Stopnie specjalizacji zawodowej nauczycieli*, „Informator Oświatowy” 1994, nr 7-8 (17-19)
- Wagner B., *Strategia wychowawcza w PRL*, Warszawa 2009
- Zieliński E., *Pierwsze lata województwa słupskiego w świetle danych GUS*, „Rocznik Słupski” 1980
- Żurawski S., *Szkolnictwo w województwie słupskim w latach 1989-1995*, „Informator Oświatowy” 1997, nr 1-3 (59-61)

Summary

The teaching etat of secondary education in the Słupsk voivodeship (1975-1991)

The article describes the quantitative status and education level of secondary school teaching staff in the Słupsk voivodeship in years 1975-1991. After creating the Słupsk voivodeship as a result of the national administrative reform, the supervision over the school system was taken by the department of education in Słupsk directed by superintendent Leszek Rajmund Mąka. Matters of employing, educating and professional training as well as development of the teaching staff were one of major problems concerning the education policy at that time. Not everywhere the full number of the staff was secured in schools and educational institutions. The author stated that in the 1980s both the number of the employed teachers was important as well as the change of the teacher employment structure of the Słupsk voivodeship. The problem was caused by employing teachers without full qualifications in vocational education (most commonly lack of so-called pedagogical preparation among vocational training teachers), shortage of specialists (vocational theory teachers) and undoubtedly the common process of teaching feminisation. Another change of legal regulations concerning teacher employment was introduced after an

enactment of the educational system decree by the Polish Parliament on 7th September 1991 (Journal of Laws No. 95 item 425), which forced an update of the rules applicable to education and qualifications of teachers employed in respective types of schools, pre-schools and educational institutions.